

Alenka Veler

Urednica mladinskega leposlovja pri založbi Mladinska knjiga

PROSTOČASNO BRANJE MLADIH – PRIČAKOVANJA, RESNIČNOST IN UVID

Young People's Reading for Pleasure: Expectations, Reality and an Insight

Vsi, ki se ukvarjamo z branjem in knjigami, se soočamo z dejstvom, da prostočasno branje med mladimi v zadnjem triletnem osnovne šole, še bolj pa pri prehodu v srednjo šolo, začne najbolj strmo padati. O tem pričajo različne raziskave, to občutimo tudi vsi, ki se s knjigo ukvarjamo profesionalno. A vendar me stavek »Mladi berejo vse manj« (ali celo »Mladi ne berejo«) vedno znova vznemiri. Tisti, ki se ukvarjamo s knjigo, vemo, da stvar ni tako preprosta, in osebne izkušnje mi povejo, da je vedno obstajalo določeno število ljudi, ki so brali veliko, ter tistih, ki niso. Prepričana sem, da danes ni nič drugače. V svojem prispevku se ne bom ukvarjala z nebralci, bom pa nanizala nekaj svojih spoznanj iz prakse glede tistih bralcev, ki veliko svojega prostega časa preživijo s knjigo v rokah.

Za urednico, ki ureja leposlovje za mladino, je tekma za pozornost bralcev v času novih tehnologij, množičnih medijev in družabnih omrežij pošten izziv. Kako mlade nagovoriti, da bodo v roke vzeli knjige, ki jih uvrščam v svoj program izdaj? Kako loviti stičišče med vsečnostjo in kakovostjo? Kako nagovoriti različne starostne skupine? Kako ohranjati in negovati razkošno dediščino založbe? Vsa ta vprašanja si zastavljam vedno znova. Urednikovanje je precej samotno početje. Bereš, izbiraš, urejaš besedila, poskrbiš za tisoč drobnih reči, ki so potrebne, da knjiga izide, se potrujiš po najboljših močeh, da je po izidu dostojno predstavljena javnosti, potem pa jo prepustiš bralcem in upaš, da se jo bo bralo čim več in čim dlje. Že res, da zatem prihajajo odzivi s terena, da nekaj o njeni uspešni ali manj uspešni poti med bralce povejo nominacije za nagrade in nagrade same, kritike, podatki o prodaji in pogled na COBISS. Dobivam tudi odzive otrok in mladih, ki so dobri bralci in jih poznam, odzive znancev, katerih otroci berejo knjige iz mojega programa, knjižničark, učiteljic, kolegov. Vse to je zelo dragoceno in pomembno, a vendar so to večinoma informacije iz druge roke.

Ker sem po nekaj letih urednikovanja začutila, da za svoje delo potrebujem tudi neposreden stik z bralci knjig, ki jih izdajam, in ker me je zanimal njihov odziv, smo skupaj s knjigarno Konzorcij zagnali bralni klub Fejstbukerji. V njem so mladi debatirali o knjigah, ki jih je izbrala petčlanska ekipa moderatorjev in vodij bralnega kluba. Tri leta (2015–2018) sem se imela priložnost srečevati z bralci in bralkami, ki so bili v povprečju stari 14, 15 let. Naneslo je

tako, da smo večinoma govorili o knjigah iz zbirke Odisej, ki je namenjena zadnjemu triletnu OŠ, z deli, ki imajo bolj odprtega naslovnika, pa nagovarja tudi srednješolce in odrasle. V bralnem klubu so sicer obravnavali knjige različnih založb, različnih žanrov, ker je bilo v skupini, ki je naslove izbirala, več ljubiteljev problemske literature, so bile pač na urniku največkrat tovrstne knjige.

Kot urednici mi je bilo izjemno zanimivo opazovati, kaj fejbstbukerji izbirajo za branje, kako prebrano vrednotijo in kaj jim po branju ostane ter kakšne so njihove bralne potrebe. Bralni klub so vodile in na srečanja večinoma prihajale bralke. Prvo in drugo leto je bil obisk za tovrstne literarne dogodke zelo lep, v tretjem je začel upadati. Na pogovorih se je izkazalo, da znajo mladi bralci in bralke prepoznati dobre plati nekega literarnega dela, o njih artikulirano spregovoriti, prepoznajo pa tudi pomanjkljivosti, do katerih so zelo kritični. Ob mentorskem delu sem dobila kar nekaj dragocenih spoznanj: potrdila se mi je domneva, kaj mlade bralce nagovarja, od blizu sem lahko opazovala, kako se spremenijo njihove bralne potrebe, ko vstopijo v srednjo šolo, in kako zelo se prostor za prostočasno branje ob tem prehodu naenkrat skrči. Potrdilo se mi je tudi to, da obstajajo strastni bralci in bralke, ki berejo ogromno in z veseljem.

Vzporedno z delovanjem bralnega kluba Fejstbukerji se je oblikovala ideja o mladinskem literarnem festivalu, na katerem bi ustvarili prostor izmenjave mnenj, srečevanj z avtorji in avtoricami, zatočišče za knjižne molje. Ideja se je uresničila pred tremi leti, ko smo v sodelovanju z Vodnikovo domačijo in Kinom Šiška ter s številnimi drugimi partnerji izvedli prvi Mladinski festival angažiranega pisanja Itn. Program smo pripravile odrasle programske vodje festivala, po zahtevnosti se je nagibal k srednješolski populaciji, čeprav so bile na njem v večini predstavljeni knjige, avtorji in teme, ki nagovarjajo tudi učence zadnjega triletna OŠ. Že prvi Itn. je po eni strani predstavljal knjižne novosti s področja leposlovja in humanistike, po drugi pa mlade z odpiranjem najrazličnejših tem vabil k aktivni udeležbi in kritičnemu premišljanju sveta. Poleg tega, da smo želeli opozoriti na avtorice, avtorje in knjige, ki jih je vredno vzeti v roke, nam je bilo pomembno tudi, da se sliši glas mladih in da postane festival prostor ustvarjalnosti, izmenjave mnenj ter spodbuda za lasten angažma v družbi.

Dogodki so bili dobro obiskani, ampak večina obiskovalcev ni bila ravno ciljno občinstvo festivala, na katero smo ciljali. Zato smo v drugem letu k oblikovanju programa festivala povabili gimnazijce in gimnazijke, združene v društvu Novi dijak. S to potezo se je festival jasneje profiliral: rezultat sodelovanja so bistveno zahtevnejše festivalske vsebine kot tiste, ki smo jim jih ponudili prvo leto, zanimive tudi za zahtevnejše, odrasle bralce, manj pa je dogodkov, ki bi jih lahko ponudili osnovnošolcem, kar je seveda logično. Se je pa v zadnjih dveh letih struktura obiskovalcev na večini dogodkov odločno spremenila – nanje prihaja vse več vrstnikov naše programske ekipe.

Pokazalo se je, da gimnazijci in gimnazijke, kljub temu da izhajajo knjige, ki jih založbe namenjamo njim, za prostočasno branje izbirajo take, ki praviloma ne nosijo oznake »za mlade«. Že bežen pogled na program festivala v zadnjih dveh letih pove, da jih glede bralnih potreb in pričakovanj ne smemo podcenjevati. Če sem ob fejsbukerjih lahko zadovoljno ugotavljala, kako dobro so sprejete knjige iz mojega programa, sem se ob tem, kaj za festival izbirajo njihovi le nekaj let starejši vrstniki, morala soočiti z drugimi spoznanji.

Če se za zadnje triletnje OŠ zdi, da je ta skupina bralcev razmeroma homogena, takrat ko pridemo do srednješolcev, že samo po sebi postane težje. Postavijo se vprašanja: kakšna dela izbrati, da bodo povezala dijake zelo različnih sposobnosti in interesov, taka, ki jih ne bodo podcenjevala, hkrati pa ne bodo prezahtevna? Kako gimnazijca, ki že posega po literaturi, ki nima posebne oznake, je pa na oddelku za odrasle, nagovoriti z *mladinsko knjigo*? In, kako oznaka *knjiga za mladino* vpliva na to, ali jo bo v roke vzel bolj zahteven srednješolec ali srednješolka, ki že posega v neskončno zakladnico klasične književnosti ter bere dela sodobnih ustvarjalcev? Trudim se izbirati knjige, ki imajo kaj povedati, in to na način, da bralcev ne podcenjujejo. Ampak izkušnja tesnega sodelovanja z dijaki pri Itn. je pokazala, da včasih to, da neka knjiga pristane na policah z mladinsko književnostjo, pomeni tudi, da bo ostala neprebrana ali pa jo bodo brali drugače. Tako se je zgodilo s knjigo Janje Vidmar *Črna vrana*, ko sem jo dala v branje itnjevcem, in z zbirko kratkih zgodb letošnje tuje gostje festivala Janne Teller *Vse*. Obe imata odprtega naslovnika in nagovarjata tudi zrelejše bralce, sta literarno izjemno kakovostni, a pri zahtevnejših mladih bralcih zaradi uvrstitve v zbirko

Odisej dobila drugo konotacijo. Tako pač je. Bralec, ki želi biti odrasel, raje ne bi bral knjig, ki nosijo oznako *knjiga za mladino*. (Ob robu povem še to, da je festival Itn. v svojem tretjem letu izgubil pridevnik mladinski, saj njegovi soustvarjalci, naši dijaški sodelavci in sodelavke, menijo, da po tem ni potrebe, saj festival resda soustvarjajo mladi, a vsebine, ki jih ta ponuja, nagovarjajo vse.)

Kategorijo *za mlade* (ali v tujini YA – Young Adults) so izumili založniki, da bi lažje profilirali tržno nišo, k temu so svoje pripomogli tudi knjižničarji. Ker se je na področju nišne mladinske književnosti pojavilo veliko število kakovostnih avtorjev, je izbira v tej kategoriji bogata in raznolika. Ampak marsikatera knjiga brez oznake *mladinska*, ki obravnava teme, blizu odrasčajočemu človeku, bi lahko izšla v zbirki Odisej. Pa tudi obratno. V nebo vpijoč primer *crossoverja* je zdaj že klasični roman Marka Haddona *Skrivnostni primer ali kdo je umoril psa*. Na policah knjigarn in knjižnic se je znašel na oddelkih za mladino in za odrasle, izšel je v zbirki Roman, hkrati pa še v zbirki Odisej. Zbirka Roman je v resnici polna naslovov, ki bi mirno izšli v Odiseju in obratno – Odisej ima navdušene bralce tudi med odraslimi. To po besedah mojega kolega, urednika zbirke Roman Andreja Ilca, prej priča o infantilizaciji literature kot o čem drugem. In tudi o infantilizaciji bralcev.

Ampak ostanimo pri mladih bralcih. Bralni klub Fejsbukerji je zame eden od pomembnih gradnikov festivala angažiranega pisanja Itn. Zavedela sem se, da potreba po poglobljenem druženju ob knjigah obstaja, pa tudi neposreden stik z bralci se mi je zdel izjemno pomemben.

Če sem ob bralnem klubu spoznavala odzive bralcev na svoj program, sem ob Itn. morala začeti razmišljati o bralnih izbirah in o tem, koliko naj se obremenjujem z dejstvom, da se knjige iz mojega programa niso samoumevno uvrščale v program festivala. Odločila sem se, da se s tem ne bom ukvarjala. Bralci se ne pustijo predalčkati in tudi sama menim, da predalčkanje na *mladinsko* in *odraslo*, sploh pri srednješolcih, nima nobenega smisla. Naj posegajo po najrazličnejših zvrsteh književnosti, naj se jim odprejo okna v nove svetove, da vsak zase najde tisto, kar ga nagovarja, brez omejitev, in se naužijejo svobode in užitka ob raziskovanju. Tako kot v mojih časih, ko tisto vmes med otroško in odraslo književnostjo ni bilo tako strogo določeno. Naj ostanejo bralci. Tako malo jih pa spet ni.